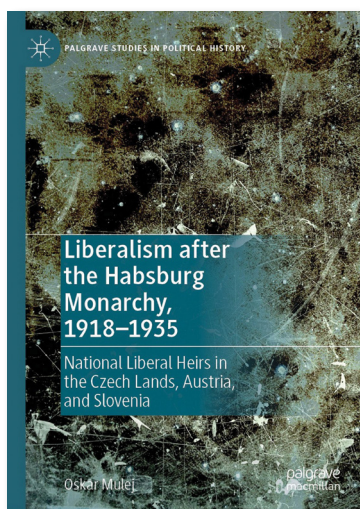

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Oskar Mulej, *Liberalism after the Habsburg Monarchy, 1918–1935: National Liberal Heirs in the Czech Lands, Austria, and Slovenia.* Cham: Palgrave Macmillan, 2024, 368 str.

Knjiga Oskarja Muleja *Liberalism after the Habsburg Monarchy, 1918–1935* prinaša poglobljeno in primerjalno zasnovano analizo liberalnih političnih tradicij v treh nekdanjih habsburških prostorih – v čeških deželah, Avstriji in na Slovenskem. Gre za obsežno delo, ki združuje politično zgodovino, zgodovino idej, diskurzivno analizo in primerjalno metodologijo, ob tem pa odpira eno ključnih vprašanj evropske politike med obema vojnoma – kaj je v teh razmerah sploh pomenilo biti »liberalec«.

Avtor knjige, dr. Oskar Mulej, je zgodovinar in raziskovalec, zaposlen na Univerzi na Dunaju, kjer se ukvarja s politično zgodovino srednjeevropskega prostora. Doktoriral je na Srednjeevropski univerzi v Budimpešti. Pri svojem delu redno

prepleta slovenski, avstrijski in širši srednjeevropski kontekst. Njegovo raziskovalno zanimanje obsega nacionalizme, liberalizem ter spreminjanje in analiziranje političnih ideologij v 19. in 20. stoletju. Pričujoča monografija je rezultat večletnega sistematičnega dela in predstavlja pomemben prispevek tako k domačemu kot mednarodnemu zgodovinopisju.

Že v uvodu avtor opozori na temeljno protislovje, ki ga delo raziskuje: kako to, da so številne politične stranke, ki jih danes v zgodovinopisju označujemo kot liberalne, same sebe redko imele za takšne ali pa sploh nikoli. Včasih so se od te oznake celo odmikale. Avtor s tem zastavi zapleteno vprašanje o politični identiteti in spominu. Kot uvodno izhodišče uporabi izjavo češkega liberalnega publicista Ferdinanda Peroutka (1895–1978) iz leta 1923, da je liberalizem po prvi svetovni vojni »brez moči«.

To izhodišče primerja s sodobnimi vprašanji o krizi liberalizma in naraščajočem vplivu neliberalnih političnih usmeritev v srednji in vzhodni Evropi.

Mulej uvede ključen analitični pojem »nacionalno-liberalni dediči« (*national liberal heirs*), s katerim označuje politične akterje, ki so izšli iz liberalnih strank 19. stoletja, a so se v medvojnem obdobju od teh ideoloških izhodišč pogosto oddaljili. Ti dediči so po njegovem pogosto ohranili organizacijsko strukturo in družbeno bazo liberalnih predhodnikov, vendar so vse bolj prevzemali elemente nacionalizma, konservativizma in včasih celo avtoritarizma. Avtor tako opozarja, da je njihova liberalnost neredko obstajala bolj v očeh sodobnikov ali zgodovinarjev kot v njihovem dejanskem političnem delovanju.

V knjigi avtor analizira tri osrednje primere: češko *Československo národní demokracijo* (ČsND), avstrijsko *Grossdeutsche Volkspartei* (GdVP) in slovenske liberalce, bolj ali manj združene v *Jugoslovanski demokratični stranki* (JDS) ter njenih naslednicah, zlasti *Samostojni demokratični stranki* (SDS) in *Jugoslovanski nacionalni stranki* (JNS). Vse tri primere odlikuje raznolika mešanica stare liberalne tradicije in novih političnih okoliščin, v katerih so bile prisiljene delovati med množično demokracijo, naraščajočim populizmom in gospodarsko krizo.

V poglavju o semantiki liberalizma avtor prek analize političnega jezika pokaže, kako je pomen pojma liberalizem v medvojnem obdobju razpadal in se radikalno preoblikoval. V češkem, avstrijskem in slovenskem prostoru je bil pojem pogosto nekoliko ironično uporabljen ali pa so ga politični nasprotniki izkoriščali kot negativno oznako. V Avstriji je bilo še posebej značilno, da so se nekateri nacionalni liberalci, zlasti iz stranke GdVP, javno opredeljevali do protiklerikalizma in nemškega nacionalizma, pa tudi do antisemitizma, kar kaže na to, da oznaka »liberalen« ni več pomenila tistega, kar danes običajno razumemo pod tem pojmom.

V nadaljevanju avtor podrobno obravnava razvoj nacionalno-liberalnih tradicij v drugi polovici 19. stoletja in ugotavlja, da je do pomembnega ideološkega preobrata prišlo že pred letom 1918. Nacionalni liberalizem je v srednjeevropskem prostoru v veliki meri prepletel načela narodne emancipacije s cilji politične modernizacije. Vendar pa se je že proti koncu stoletja začel oddaljevati od klasičnega liberalnega programa svobode posameznega človeka. V mnogih primerih je liberalizem postal predvsem izraz nacionalne buržoazije in njenega boja proti starim družbenim ureditvam ter cerkvi, ne pa nujno proti avtoritarnosti sami.

Avtor uporabi bolj uravnotežen pristop. Namesto da bi ocenjeval, ali so omenjene stranke »prave« liberalne stranke, jih proučuje kot produkt določenih zgodovinskih okoliščin in ideoloških premikov. To velja tudi za njihov gospodarski program, ki ga obravnava v poglavju o vlogi države v obdobju gospodarske krize. V njem ugotavlja, da so politične stranke pogosto zagovarjale razširjeno vlogo države v gospodarstvu, kar se zdi v nasprotju s klasičnim liberalizmom, a je to mogoče razumeti kot odziv na realne potrebe časa, še posebej po gospodarski krizi leta 1929. Še pomembnejše pa je, da se nekateri predstavniki omenjenih političnih strank niso zavzemali za odprto avtoritarno oblast, ampak so pogosto poskušali ohraniti osnovna načela parlamentarizma in pravne države.

Ena od pomembnih prednosti knjige je tudi širši pogled, ki presega splošne okvire strankarske politike. V zadnjem poglavju, z naslovom *A Glimpse Beyond Party Politics*, Mulej analizira tudi liberalne intelektualce in civilnodružbene ideje in pobude, ki so v medvojnem obdobju razvijali druge oblike liberalizma, bolj v obliki socialnega liberalizma ter skozi kritično distanco do že obstoječe politike. S tem pokaže, da liberalizem ni bil le strankarski pojav, temveč tudi del širšega kulturnega sveta.

Knjiga je pregledno razdeljena na sedem poglavij, uvod in zaključek. Prvi dve poglavji uvajata osnovne pojme in zgodovinski okvir, tretje obravnava politične pomene pojma »liberalizem« v različnih kontekstih, četrto poglavje podrobno analizira izbrane politične stranke, peto se osredotoča na nacionalistične pristope analiziranih strank, šesto na gospodarske in ustavne poglede, sedmo pa predstavi intelektualno ozadje in neodvisne liberalne pobude. Takšna struktura omogoča preglednost in bralcu daje možnost, da se poglobi v posamezne vidike v skladu z lastnim zanimanjem.

Avtor v svojem delu večkrat opozori na povezave med medvojnim obdobjem in sodobnostjo. Po njegovem mnenju je vzpon neliberalnih oblik demokracije v sodobni vzhodni Evropi, kot primer izpostavi Viktorja Orbana iz Madžarske, mogoče razumeti tudi kot nadaljevanje zgodovinskih procesov, ki jih obravnava njegovo delo. Ta perspektiva mu daje dodatno aktualnost in odpira možnosti za nadaljnja raziskovanja.

Kljub visoki znanstveni ravni je knjiga napisana dostopno in berljivo. Mulej pogosto razlaga uporabljene strokovne izraze, uvaja jasne konceptualne razmejitve (denimo med liberalizmom kot filozofijo, kot ideologijo in kot politično prakso) in s tem omogoča razumevanje tudi bralcem, ki se z zgodovino političnih idej šele seznanjajo. Knjiga sicer ne ponudi enotne ocene o usodi liberalizma v tem obdobju, kar pa je najverjetneje tudi njen glavni namen. Delo odpira odprt razmislek o obravnavanih temi in ne skuša podati dokončne sodbe.

Knjiga Oskarja Muleja je dragocen prispevek k razumevanju politične zgodovine srednje Evrope. Vključitev slovenskega primera v primerjalno analizo je še posebej dobrodošla in prispeva k večji vidnosti slovenske zgodovine v mednarodni znanstveni skupnosti. Delo je gotovo zanimivo za poznavalce tematike kot tudi za mlajše raziskovalce, ki iščejo uvod v kompleksne politične preobrazbe po razpadu habsburške monarhije.

Tamara Logar